Ocells de fang

Ocells de fang

Santiago Rusiñol

Epíleg de Margarida Casacuberta

Cap de Brot
Edicions

Títol original *Aucells de fang*
© 1905, Santiago Rusiñol i Prats

Primera edició juny de 2024

© de la il·lustració de la coberta Alba Barceló (@aubabarcelo)
© de l'epíleg Margarida Casacuberta

© d'aquesta edició Cap de brot edicions, SCCL
info@capdebrot.cat
www.capdebrot.cat

Imprès a Impremta Pagès (Anglès), Països Catalans - *Printed in Catalonia*

Disseny de la col·lecció Júlia Planas (@lautonoma)

Correcció Josep M. Codina i Judit Pujol
Maquetació Germán Bartolomé

ISBN 978-84-129108-0-3
Dipòsit legal GI 1121-2024

Amb el suport del Departament de Cultura i de
la Institució de les Lletres Catalanes:

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura

Institució de les Lletres Catalanes

Queda totalment prohibida qualsevol forma de reproducció d'aquesta obra sense l'autorització de l'editorial. Si necessiteu fotocopiar-ne o escanejar-ne algun fragment, adreceu-vos a CEDRO o consulteu l'enllaç www.conlicencia.com

Li hem tocat allò que no sona

Nota dels editors per a friquis de la filologia, curiosos crònics i perepunyetes de mena

Publicar avui un text de principis del segle XX planteja reptes fonètics, morfològics, lèxics i sintàctics. Més encara, si és d'un escriptor consagrat com Santiago Rusiñol. L'actualització —necessària—, si no es va amb compte, pot convertir-se fàcilment en ultracorrecció. Conscients, doncs, que el rigor filològic mal entès pot esdevenir normativisme destructor i que la regularització ha de ser un exercici de respecte de la voluntat de l'autor, hem procurat, tant com hem sabut, ser fidels al text original. Alhora, però, perquè la reedició tingui sentit més enllà de satisfer els residents dels pisos més profunds de l'infern dels lletraferits, hem procurat acostar el text prefabrià al lector dels nostres dies. I aquesta decisió ha afectat, justament, el títol de l'obra.

D'Aucells de fang a Ocells de fang

L'únic canvi fonètic significatiu que ha sofert el text de 1905 en aquesta edició és la coalescència: la contracció de les dues vocals veïnes (*a* i *u*) en una de sola (*o*), que justament ha fet

que el títol de l'obra passi de ser *Aucells de fang* a dir-se *Ocells de fang*. Hem optat per la monoftongació del diftong llatí, malgrat —o precisament perquè— el canvi afecta la primera paraula de la coberta. Tot i que *aucells* encara avui dia és una forma pròpia de Mallorca i de certes zones del Principat, el consens fabrià fa més d'un segle que és general i arreu dels Països Catalans s'escriu *ocell*. Som conscients que mantenir *aucells* al títol hauria estat una opció plenament justificable i probablement una manera senzilla de fugir de la polèmica, però creiem que també hauria estat una barrera per fer arribar el text al lector que no està familiaritzat amb les qüestions pròpies de la gramàtica històrica.

Allò que sona

Hem mantingut la *e* epentètica («ens-*e* sembla»)i la *n* epentètica en enllaços fònics com «*an* ell». També hem conservat els gerundis acabats en *-quent* i *-guent* («creguent», «diguent», «siguent»), la vacil·lació entre les fomes dels pronoms *se*/*es* i *en*/*ne*, i l'article neutre *lo*.

Pel que fa al lèxic, hem mantingut les variants formals avui considerades dialectals, col·loquials o barbarismes, així com: *aixís*, *aveiam*, *iglésia*, *arcalde*, *plaço*, *luego*, *gènero*, *menos*, *mentres*, etc. Hem reservat la cursiva per als casos en què el mateix autor subratlla mots i expressions per remarcar-ne una pronúncia estrangera, per marcar les expressions llatines o per emfatitzar.

Com que sabem que es correspon amb la pronúncia habitual del tombant de segle, hem conservat la essa

sonora fricativa en paraules del tipus *normalisar*, *hipnotisar* o *civilisació*, i les grafies consonàntiques que afecten la pronunciació de la paraula. També hem mantingut la flexió de gènere en certs adjectius, com *diferenta*, *protestanta*, *escaienta* o *innocenta*.

Allò que no sona

Hem regularitzat l'ús de guions i guionets, i el de minúscules i majúscules, així com l'accentuació, la puntuació i les grafies vocàliques i consonàntiques que no provoquen alteracions morfològiques (*rahim*, *despaig*, *cambiar* i *malver* han passat a ser *raïm*, *despatx*, *canviar* i *malbé*). Hem fet el mateix amb els usos de *c*, *ç*, *s*, *ss* i *z* per representar els sons de essa sorda i essa sonora, o l'ús de *s* o *x* al final de la primera síl·laba de mot començat per la vocal *e* (estendre, estranger, estrènyer, explicar, etc.). Així mateix, hem regularitzat els usos de *tan* i *tant*. Hem desfet les contraccions no normatives de l'article *el* (com «que'l» o «duia'l») i dels pronoms *en*, *em* i *es* («encara'n duia», «ja'n sentia la ferum», «sempre'm surt bé», «que's va tornar», etc.).

La intenció és oferir al lector una visió fidedigna de l'obra original i, per això, s'ha procurat que les regularitzacions no comportin canvis significatius en el text. La nostra intervenció ha estat mínima, mirant de no modificar res que pogués afectar la pronunciació, però en algun cas —com en l'aspecte gramatical de la preposició *a* davant de complement directe o en l'aspecte ortogràfic de l'apostrofació— hem hagut de regularitzar sistemàticament el criteri, adaptant-lo a la normativa vigent, per mantenir

la unitat lingüística del text i perquè no comporta canvis substancials en la pronunciació d'aquells mots en concret.

Que aquesta nota espessa no espanti ningú: *Ocells de fang* és un text perfectament comprensible per al lector del segle XXI i profundament divertit. Sense més dilacions, us convidem a iniciar-ne la lectura.

Al lector

Dues paraules només, oh sempre estimat lector, abans d'emprendre la lectura.

Ocells de fang són per a mi els equivocats, els que tenen ales sense plomes, els que sentint delit d'anar enlaire, tenen un pes que els en priva: el fang de què són fets, aquell fang amb què Déu va pastar l'home.

L'esperit prou se'ls enlaira cap amunt, però la càrrega de la matèria me'ls té encastats a la terra; volarien, però s'han de portar an ells mateixos; anirien a llunyaries infinides, però estan plantats al terròs, i quan l'alè els puja als núvols, el fang de les cames els pesa.

D'ocells d'aquests n'hi ha tants, que, gira't allà on vulguis i en veuràs a tot arreu. Sembla que tots haguem nascut perquè les arrels que ens fan viure siguin les que ens tinguin presos; que portem una ànima d'èter lligada en un tros de plom; que, volent anar a les estrelles, estiguem fermats per una cama.

Però d'aquests *ocells de fang* n'hi ha molts que, essent més de fang, tenen més ganes de volar; que, volent anar més amunt, se poden bellugar menos; que l'equivocació és més manifesta. Són els distingits de la classe; són les estranyeses; són els que, essent més diferents, fan riure o plorar, segons les distincions que tenen; són els que tenen

l'ànima més lleugera, a dintre d'un cos més pesant; els que s'equivoquen quan neixen.

Si són resignats, prenen paciència, i amb la paciència i el badar van tirant i no fan mal a ningú; si són sospitosos, de tant mirar de reüll a tothom i a tot lo que els volta, acaben per mirar malament; si són alegres, menos mal: porten una alegria falsa; però l'alegria no és com la plata: no es fa trincar, si és lluenta; si són sorruts, acaben per tornar-se dolents; i si ja ho són, en surten els despietats, els que fan de rebentadors perquè no han pogut fer art; els que fan diners perquè no han pogut fer altra cosa; els envejosos de tot, pobrets!, els que s'arrencarien les plomes per a escriure amb sang verinosa, els que no tenen una hora bona, i els que en el moment de morir se claven les ungles a la pell, si no poden esgarrapar el metge.

Per sort, quasi cap d'aquests equivocats se coneixen la malaltia, i, si arriben a conèixer-se-la, no n'hi ha cap que la confessi, i fet i fet val més així.

El veure els defectes del pròxim és més distret que tenir-se de veure els propis. Amb això, si jo veig els teus, oh lector!, callaré; si tu veus els que hi ha en aquest mostruari, no me'ls diguis, i viurem en santa harmonia.

Deixa'm viure il·lusionat, que, per lo que dura la vida, val més enganyar-nos sèriament i no tenir *controvèrsies*.

Ja ve el riure així que tombem les espatlles.

L'infant prodigi

Allí, en una barberia de Màlaga on me feia anar a tallar els cabells quan els tenia massa llargs perquè no em diguessin modernista; en una barberia de res, sense bacina a la porta, sense guitarra, sense xafarderia pública; al mig de quatre miralls entelats, de quatre sillons giratoris, d'uns quants raspalls i moltes flaires de pomades confitades, oh capritxos de la terrenal idiosincràsia!, allí hi nasqué l'infant prodigi, *el niño sabio*, com li deien aquells joves polits que afaitaven.

De pare barber, sense pretensions de descendència escollida; de mare que ni sabia fer una clenxa, els en va sortir el *portento*, un fenomen, un monstre de prendes naturals, una criatura tan estranya que si no haguessin tingut *datos*, els pares, els mateixos pares, per modèstia, haurien cregut que no era seva.

Al néixer, lo que són les coses, els va fer més feredat que alegria, més por que goig, més sospites que esperances. Tenia un cap tan inflat, el front tan estès, un crani tan ample, i li costava tant de sostenir-lo sobre un coll prim com una merla, que o no inspirava confiança o bé n'inspirava massa. Va estar un any tant sense plorar ni riure, tant sense saber on mirava, tan embadalit, tan vivint amb la boca oberta com les orenetes de niu, que els pares anaven venuts, i ja no sabien conèixer si aquella criatura estranya

seria un beneitó o un savi... Fins que un dia, oh miracle portentós!, va semblar que es despertés, que mirés an els que el voltaven i els digués amb la mirada: «Aquí soc jo. Lloc i respecte, que d'avui endavant entro a viure».

I quin viure! I quina pressa! I quin delit per a fer-se home! A dos anys ja parlava molt millor que els pares i que els joves del *Salón*; a tres ja feia discursos sobre la Resurrecció de la Carn i la Vida Perdurable, tocava una marxa en el piano, sabia el Vell Testament de memòria i havia après de renegar; a quatre ja no creia, i a cinc ja s'havia deslliurat: lo mateix sabia els reis gots que la història d'Espanya autèntica, un tango que l'economia política, parlar de toros que ajudar a dir missa. Tenia un cap tan gros, que tot el cervell que hi faltava se li havia tornat memòria i li portava una bullida que feia feredat d'escoltar-lo.

De comptes? En sabia més que els números. De lletres? Moltes més que l'abecedari. De geografia? Ni un viatjant de teixits. I de totes aquestes menudències, com doctrina i oracions, i modos, i urbanitat, n'hauria donat lliçons an els mestres que en sabessin. Semblava que no podia esser que una criatura tan trista tingués tants coneixements; que un infant que no sabia de riure sabés tot lo que sabia; que amb aquells ulls que tenia tan foscos i tan sortits enfora, pogués penetrar tan endintre. Semblava sord, i tenia el do de la música; semblava baldat, i era un argentviu de ciència; semblava que el front li pesés, i el feia anar per allí on volia. Oratòria, comprensió, instints, de tot tenia acumulat en aquell cervell immens, de tot lo que cabés en tres d'altres; però lo que més hi tenia era memòria de versos, de poesies, i sobretot de comèdies. Amb pocs cops que l'havien dut al

teatre sabia el *Tenorio*, de des de la juguesca a l'enterro, *La Verbena*, de des del taverner al sarau, i d'*El Duo de l'Africana*, la lletra, la música i l'orquestra.

«Què en farem, d'un infant així?» els va acudir un dia an els pares. Carrera. I com? Estudis sèrios? I qui els pagava? Ensenyar-lo pel món? Per barbers que fossin, eren pares.

Aquell infant els venia ample: veus-ho aquí. Mentres fos petit, molt bé: a qualsevol racó es cria, un *niño sabio*, per infant prodigi que sia. Petit, divertia els parroquians, atordia les veïnes, el duien a reunions, se'l passaven de mà en mà, el petonejaven, el tocaven, el masegaven i li acabaven d'inflar la testa; però, i quan hagués fet el creixent? Quan el cap se li sortís de mare, que el podrien fer barber? Seria un afront indigne! Que el tancarien al *Salón*, si el *Salón* li cabia a dintre? Seria una esclavitud. I, doncs, què? Metge? Era massa i poc. Notari? Mai. Advocat? Menos: amb el seu saber se perdria: se perdria ell, se perdia el pare, i se perdrien tots en un mar de confusions en què l'establiment nedava.

Però, amb ple de tots aquests dubtes, i d'altres, un dia, per un atzar que du la sort o acompanya la desgràcia, va anar a Màlaga la companyia infantil. El director va tenir esment d'aquella criatura-fenomen, va informar-se, i una tarda es va fer anar a tallar els cabells, tot tallant-los-hi va sentir el noi, i, un cop ben net de clatell, va fer tractes amb el pare per a emportar-se'n el *niño*, i de *niño* tornar-los-el home.

Valga'm Déu i els sants portentosos! Encara em sembla que la sento, l'escena que es va desenrotllar amb els tractes. Quins crits! Quins plors! Quin esgarrifament més terrible!

—No! No! —cridava la mare—. És meu! No vull que se l'emportin! És meu i el vull! I no me l'arrencareu de la vora!

—Però, dona —deia el barber—, calma't! Si no se les mengen, les criatures! Les ensenyen com si fossin a un col·legi, les fan cantar per distracció, i te les tornen ensenyades.

—No, que es moren! —deia ella—. Els tenen tancats com a ocells! Els fan patir tristesa. I misèria! Els fan cantar vulgues que no vulgues!

—Però, dona, si allò és un recreu! Els vesteixen, els cuiden, els treuen a passejar.

—Com mones —deia la mare.

—Com a artistes —deia ell.

—Com a artistes de l'hospici! —cridava la pobra dona, brollant-li les llàgrimes com pluja.

—Doncs, prou! Com a pare que li soc, contesto que no entregar la criatura no és mirar pel seu pervindre... ni pel nostre, ni pel de tots plegats, i, amb els drets que tinc, l'entrego.

—Mai! —cridava la mare, com a mare—. Mai! És meu i jo no ho vull! Lladre! És el meu fill! Lladre! Lladres!

I tant va arribar a cridar «lladres», que ell li va donar una garrotada, l'endemà una altra, i l'endemà passat la tercera, mentre s'enduien el prodigi.

* * *

El prodigi, un cop a dintre l'escola de *canto y declamación*, no es va quedar trist com devia creure la mare, i com se devia quedar ella, perquè allí n'hi havia molts més, de prodigis. N'hi havia de totes mides, de totes les edats i de totes les tristeses. N'hi havia per a tots els dolors, per a totes les

inconsciències i fins per a totes les maldats. Feia por, els que hi arribava a haver. Feia tanta por com vergonya. Els uns, primets i estiregassats, tot eren ulls; ulls més grans de lo que havien de ser, ulls oberts a la vida abans d'hora; a altres, a sobre la pell setinada se'ls començava a marcar on sortirien les arrugues; altres ja en tenien el front ple, un front que encara no havia pensat i ja sabia de sofrir; i altres... no en tenien, de front: cabells i celles s'ajuntaven, deixant no més que el lloc ben just per lo poc que havien de pensar, que, com més poc fos, més hi guanyaven. Aquest era ros, com l'or, amb un mirar de blavor estranya, de blau de núvol, de naixement de tempestat; aquella era magra com un jonc, amb els ulls com embadalits: dos punts a la cara, i una coma al cap, que era una treneta prima; la de més enllà era ferrenya: portava empeltada la llavor de la tragèdia; el de més ençà, badava: no podia tancar la boca; i tots, tot el ramadet prodigiós, se semblaven en una cosa: en les ratlles inesperades que no tenen els infants de la pila; en cert plec al llavi que assenyala la ironia i que va creixent fins al despreci; en les pestanyes caigudes, preparades a eixugar llàgrimes; en els fronts d'home pesant sobre cossos febles; i sobretot en una gran quietud: la discreció de quietud que no tenen els infants feliços.

Al matí, després d'esmorzar, era l'hora que els *amaestraban*, an aquells ocellets de fang. Els feien baixar de la gàbia, els donaven quatre pinyons, una mica d'escaiola, els tocaven amb la canya, i, apa, a començar els exercicis. An aquella tan esprimatxada la feien estudiar per tiple: fer-li sortir la veu d'on podien, d'allà el fondo d'aquella capseta de música, i canta que cantaràs. La més rossa la

dedicaven a *chistosa*: les mans als costats, moure's d'una banda a l'altra, girar-se de revolada, i quan venia un *chiste* preparar-lo, i si era verd preparar-lo més, que com que el pobre infant no ho sabia, el tenien d'avisar per a no tirar per terra l'efecte. El de les arrugues el feien estudiar per *barba*, per barba, i no tenia més que sis anys! Parlar amb veu gruixuda, i si no en tenia prou, bombar-la, que ja n'arribaria a sortir, esprement els pulmons de la criatura. Aquella tan magristona, aquella corda de viola, aquell àngel d'or, li feien fer, fins fa tristesa de dir-ho!, d'innocenta; però no presentant-se com era: fent-la, imitant-la, fent lo possible per a treure-n'hi l'hermosura que en tenia, subratllant la mala intenció de la *ingènua* amb el tresor de la gràcia; i en quant al nostre prodigi, després d'examinar-lo uns quants dies, de provar-li la memòria, d'indagar-li la voluntat, van trobar aquells que hi entenien que era llàstima que amb tals facultats, per causa d'aquell cap sobrer, no pogués fer de galant, i el van destinar a fer de tonto. Ja tenia raó la mare. «Lladres! Més lladres que els lladres!».

En pocs dies li van arribar a ensenyar lo únic de què no havia après: de riure i de saber fer riure. Li ensenyaven a fer ganyotes, a entrebancar-se amb una estora, a dir tres o quatre vegades lo mateix quan un *chiste* havia fet gràcia, a caure, a donar-se cops, a topar distret amb tots els que entraven, a fer veure que tenia por, imitant ben bé la covardia, a parlar amb el nas, a ennuegar-se, a fer la caricatura de tot lo que fa riure en la vida i que fa fàstic a les taules. Els versos els hi ensenyaven a dir, no amb empenta final i freno, com eren de *rito* ja fa estona, sinó arrossegats per la llengua, com si els escopís, com si se'ls tragués de la boca,

com si llencés una punta de cigarro, però de cigarro barato. Si feia *figuras* d'aquell temps, havia d'enraonar a tot estrop, com si parlés des d'una tomba; si feia el senyor, vinga dir acudits sense riure; si feia *tipos* dels *chicos*, que és a lo que estava destinat, havia de caminar *serè*, amb les mans a les butxaques dels mistos, a poc a poc, les cames juntades, i parar-se, amb *dignidaz*, i treure un genoll enfora. No era pas per a res d'això que havia nascut el prodigi: per a això no valia la pena de néixer-hi; però com que la planeta l'havia dut an aquell trànsit, i com que, a pesar d'esser fenomen, tenia talent natural, i com que si no n'hagués tingut n'hi haurien fet tenir com als micos, als vuit dies ja sabia el repertori, i riure, i escopir, i fumar després d'escopir, i donar-se un capet als *pan y toros*, i dir *olé* tant si ploraven com si reien, i debutar quan fos hora, que a nou anys complerts com tenia, ja pot debutar una persona.

El pare hauria volgut, per a anar a estofar-se amb l'èxit, i la mare per a anar a patir, que el noi hagués pogut debutar allí mateix, en aquella «Málaga la bella»; però el teatre té les seves contingències, el públic és públic, i, per mires de taquilla i interioritats del ramat, el dia que menos s'ho pensaven, vinga criatures al tren, i mares de les criatures, i parents simulats de les criatures, i avall tota la quincalla, i a debutar el noi a un altre poble, que la funció no es fa per als pares.

Que si estava preparat? Les criatures no es preparen: floreixen. Que si tenia por? De què i de qui? Quins núvols s'han de témer al matí de la vida. Que si sabia el paper? Massa: el paper no el sabia an ell. Que si tindria temor del públic? I qui és el públic quan encara no s'ha

pecat? Que a on aniria a debutar? Allí on s'aturés el tren, on el vent de la sort els llencés, on el públic pagués per a veure'ls, on poguessin posar els testos d'aquelles flors tendres i músties.

En una vila seca, en un poble borrós del mapa, en un poble *bolo*, va tenir de debutar la nostra insigne criatura. Allí, en unes taules sense taules, al mig d'un bosc voltat de cases, amb un raig de sol a les parets i tres clars de lluna en el fons, va tenir-se d'encarar amb la *fiera*, i no amb el *Tenorio* que ja sabia, ni amb aquell *Duo de la Africana*, sinó amb *El cabo primera*. Va sortir vestit com d'assistent, fent el seu dever, fent el tonto, cridant, esvalotant, parlant ben de pressa, com parlen els assistents en les comèdies gracioses; va sortir d'un salt, berenant-se l'obra d'un sol trago; i com que els cartells ja ho havien manat, que el debutant era un *portento* de gràcia i perfídia còmica, i com que els cartells eren daurats, el públic va creure an els cartells i el va rebre bé, ja de sortida. Si s'entrebancava, aplaudia; si feia riure, aplaudia; si feia pena, aplaudia; i ell, amb les lliçons que havia après, amb les sobres del talent i amb l'instint que feia servir, en vulgueu de treure partit dels consells, i d'entregar-se a la disbauxa! Que les ganyotes no hi valien? A topar contra una cadira. Que hi valien? Doncs, a qui es cansarà primer: ell de fer-ne o els altres de celebrar-les. Que ja se li cansava la llengua? Doncs, a ennuegar-se i tornem-hi, i de l'ennuegament a la por, i de la por a la topada, i de la topada al singlot, els va tenir seus tot el vespre. El públic ja estava dominat: si parlava amb *dejo andaluz*, que era el seu, se pensaven que era una gràcia; si feia penjar el cap, que també era el seu, se creien

que era una altra gràcia; si se l'hagués esberlat contra una porta, hauria estat la divina gràcia.

Que van riure! I que van arribar a riure, Déu del cel! Quin esclat! Quin àpat! Com reia tothom! I com hauria plorat la mare!

* * *

D'allí ja en va sortir arrencat: aquell riure havia decidit la seva vida. Des d'aquell moment endavant, del riure viuria, per a fer riure aniria seguint món. Quan la rialla s'estronqués en un poble, passaria a fer riure en un altre, sempre amb la rialla per fondo. Des d'aquell moment del debut ja no va poder deturar-se: el tren els deixava en el teatre, i el tren els tornava a recollir; i ara a una ciutat, ara a l'altra, aquell tren portava i duia a tot arreu i a totes hores en aquella collada d'infants que feien riure i que no reien. Tot el repertori *chico*, totes les sarsueles, totes les peces conegudes, per a conèixer, i les que no s'haurien de conèixer, van passar-li per la memòria, i el cap ja no podia dur-les, i li penjava més cada dia, i feia riure més com més queia. A dotze anys tenia posats de còmic vell. La llum del gas ja li havia esgrogueït la cara, els ulls se li havien masegat de tant pintar-s'hi i borrar-s'hi arrugues i més arrugues; ja al vespre no tenia son, i ja tenia l'amargor als llavis que tenen els còmics alegres.

Cada mes, el dia del cobro, rebia notícies del seu pare; de tant en tant, cartes mullades amb llàgrimes que venien de la mare; però an ell d'això de sentiments no n'hi havien ensenyat a l'escola de *canto y declamación*; no estava en el

reglament enfundar-se en les coses sèries el que no estava destinat a sèrio; els records tristos destorbaven; i, per tot lo que no fos fer comèdia, encara era massa criatura.

Ho era massa i aviat ja va ser-ho poc: per a fer d'artista *niño sabio* havia crescut massa de pressa, i per a fer d'actor home no acabava de créixer mai. Era a l'edat compromesa; a l'edat que la veu vol sortir viril i sembla com si li requés de deixar el toc d'infantesa; a l'edat que la vida trontolla; i com que ja no feia prou gràcia, i com que el director de l'*Academia de canto y declamación* ja li havia espremuda la gràcia, li va voler fer gràcia i justícia: li va dir que ja l'havia fet home, i que anés... que ja podia tornar amb els de casa.

* * *

No va tornar-hi, amb els de casa. I què havia de tornar! Ja estava llençat; ja li havien dit que era un home i ja n'havia ben après, d'esser-ne, i lo que li va passar quan n'era, dels quinze anys fins als vint-i-un, ocuparia moltes planes, i no podria parlar-vos d'altres ocells de fang que s'esperen.

Va anar a Amèrica, va tornar, va estar en cent companyies diferentes, a mil pobles diferents a fer innombrables *bolos*; va anar a córrer, a marxar, a no parar ni un instant, a fer riure, a fer riure sempre, donant-se cops de cap per les portes, caient, topant, fent esforços; i quan el vaig conèixer a Mallorca era vell, mig mort, descarnat, amb el cap més immens que mai, caigut, doblat talment a sobre de les espatlles, i tenia aquella tos, aquella tos que a cada punt trobo a la ploma, i és que a cada punt és a la vida; i

només tenia vint-i-un anys, l'edat en què es comença la vida, i l'edat en què l'acabava.

Allí, en un teatret com una tomba, s'esforçava cada vespre, i tossia més que no parlava.

Encara volia fer riure; encara volia saltar, topar, anar per terra; encara volia seguir les regles d'aquella cèlebre *Academia de canto y declamación*, però...

—Però no puc— va dir-me un dia—. Encara no puc, però podré. He vingut aquí per mor del clima, que té el caliu que necessito; perquè jo m'he gastat molt a la vida, me l'he malmesa, me l'he jugada... rient; i, si no l'estalviés, aviat no me'n quedaria. Però vaig bé: m'ho sento. Avui ho he escrit a la mare; perquè jo tinc mare, allà, allà a Andalusia...

I l'endemà va fer *El cabo primero*, i amb l'obra que va debutar va acabar.

A la sortida va morir-se.

Pobret! Que en va ser poc temps, de *prodigi*!